

UPPSALA
UNIVERSITET

2016

Nationell kartläggning av svenska lärares (åk 7-9) användning av sociala medier

Elin Thunman
Johanna Lovén
Marcus Persson

Samhällsvetenskapliga fakulteten, Sociologiska institutionen

Innehållsförteckning

Förord	5
Inledning	7
Slutsatser	9
Metod	11
Urval och bortfall	11
Enkät	12
Deltagare	13
Resultat	15
Vilka lärare använder sociala medier mest?	15
Hur tillgängliga är lärare via sociala medier?	19
Har lärare ansvar för elever på sociala medier?	24
Referenser	29

Förord

Rapporten presenterar resultaten från en nationell enkätstudie som gjorts inom ramen för forskningsprojektet "Lärare utan gränser – yrkesetiska utmaningar när lärare använder sociala medier för elevkontakter". Projektet, som är finansierat av FORTE (Forskningsrådet för hälsa, arbetsliv och välfärd) mellan åren 2013 och 2017, bedrivs vid Uppsala universitet, Örebro universitet och Mälardalens högskola.

Bakgrunden till projektet är ett allt större användande av sociala medier bland lärare och elever. Användandet erbjuder nya arenor för undervisning och möjligheter för lärare att möta elever där de är utanför skoltid. Syftet med enkätstudien är att undersöka omfattningen av lärares (åk 7-9) användning av sociala medier för elevkontakter och potentiella konsekvenser för deras yrkesliv. Tidigare forskning har lyft fram dilemman med att använda sociala medier, bland annat för att begagnandet, som inte är institutionellt utan oftast personligt initierat av lärare, väcker olösta yrkesetiska frågor om insyn och integritet, kontroll av olämpligt beteende samt lärares tillgänglighet och ansvar i det gränslösa arbetslivet.

Enkätstudien genomfördes i samarbete med Statistiska Centralbyrån (SCB) som ansvarade för insamlingen av uppgifter.

En referensgrupp har ingått i projektet bestående av representanter från organisationer med intresse i lärarprofessionen och digitaliseringen av skolväsendet. Referensgruppen har varit till ovärderlig hjälp genom att bidra med expertis, synpunkter och kloka diskussioner inför enkätstudiens genomförande. Stort tack riktar vi till AnnSofie Persson Stenborg (Digitaliseringskommissionen), Mikael Eriksson Björling (Networked Society, Ericsson), Lars Svensson (Läraryrket), Anna Jändel-Holst (Lärarnas riksförbund) och Katarina Lycken Ruten (Skolverket).

Störst tack riktar vi till alla de lärare som tagit sig tid att delta i enkätstudien. Med er hjälp bidrar vi till ökade kunskaper om lärares yrkesvardag och några av de frågor som lärare kan stöta på när de använder sociala medier i undervisning och för kommunikation med elever.

Medverkande i rapporten är Elin Thunman (FD), Johanna Lovén (FD) och Marcus Persson (FD). Johanna Lovén har gjort de statistiska databearbetningarna och analyserna i rapporten. Elin Thunman och Marcus Persson har arbetat med analys och författande.

Uppsala, oktober 2016

Elin Thunman (FD), projektledare

Inledning

Den svenska grundskolan blir alltmer digitaliserad. Tillgången till datorer och annan informations- och kommunikationsutrustning (surfplattor, interaktiva skrivtavlor med mera) har stadigt ökat under det senaste decenniet. Idag har de flesta lärare tillgång till egen dator eller surfplatta (Läraryrkesförbundet 2013; Skolverket 2016a). Så gott som alla skolor har en egen webbplats och de flesta har en internetbaserad plattform för samarbete mellan lärare och elever, en så kallad lärplattform (European Schoolnet 2013; SOU 2014:144). Vanligt förekommande lärplattformar i skolor är Google apps for education, Skolwebben, Office 365, Schoolsoft, Unikum och edWise. Lärplattformar används vanligtvis för administrativa göromål, som planering och dokumentation av elevernas kunskapsutveckling och frånvarorapportering, samt kommunikation med elever och vårdnadshavare.

Förutom den tekniska utrustning och de digitala lärplattformar som skolan tillhandahåller använder lärare sociala medier (till exempel Facebook) i allt högre utsträckning. Enligt Skolverkets återkommande rapport *IT-användning och IT-kompetens i skolan* (2016a:80) nyttjar ungefär hälften av alla grundskollärare (åk 1-9) sociala medier för att söka information, omvärldsbevaka samt ha kollegialt utbyte. Skolverket (2016a:81) konstaterar att cirka 40 procent av gymnasielärarna använder sociala medier för att kommunicera med elever samt för det pedagogiska arbetet med elever. Motsvarande andel i grundskolan är två av tio lärare.

Trots att lärare är en yrkesgrupp som varit snabb med att ta till sig sociala medier som arbetsredskap (Läraryrkesförbundet 2010; Skolverket 2016a) finns det i dagsläget lite kunskap om hur vanligt förekommande användningen är bland olika lärargrupper och om möjliga konsekvenser för lärarnas yrkesliv. Forskning har visat på potentiella dilemman för lärare som har kontakt med elever på sociala medier. Bland annat lyfts riskerna med att använda sociala medier fram eftersom begagnandet inte är institutionellt utan oftast personligt initierat av lärare (Swain 2008) och väcker olösta frågor om tillgänglighet (Kamp et al. 2011; Persson & Thunman 2016), insyn och integritet (Anderson 2005; Mason & Rennie 2008), kontroll av olämpligt beteende (Franklin & van Harmelen 2007) samt yrkesetik och yrkesroll (Fox & Bird 2015; Warnick et al. 2016).

I denna rapport redogör vi för omfattningen av svenska högstadielärares användning av sociala medier i kontakt med elever. Ett särskilt fokus ligger på hur lärare förhåller sig till de frågor om tillgänglighet, integritet och ansvar som sociala mediekontakter med elever kan ge upphov till.

Studien är avgränsad till lärare på högstadiet (åk 7-9) eftersom det är bland högstadieelever som användningen av sociala medier tar fart på allvar (Findahl & Davidsson 2015). Att högstadielärare dessutom har ett välfärdsuppdrag gentemot minderåriga elever med skolplikt, det vill säga icke frivilliga mottagare, ställer de yrkesetiska frågorna på sin spets för just denna lärarkategori. Dessa förhållanden har styrkt vårt val av målgrupp.

I samarbete med Statistiska Centralbyrån (SCB) skickades under hösten 2015 en enkät till ett nationellt urval lärare med pedagogisk högskoleexamen som undervisar i årskurs 7-9. Av 4 000 lärare besvarade drygt 2 000 enkäten, vilket innebär en svarsfrekvens på 50 procent. Enkätstudien är en del av det större forskningsprojektet "Lärare utan gränser – yrkesetiska utmaningar när lärare använder sociala medier för elevkontakter", finansierat av FORTE (Forskningsrådet för hälsa, arbetsliv och välfärd). Tre delstudier ingår i projektet. I den första delstudien intervjuades 30 lärare på skolor i Stockholm, Västerås, Eskilstuna och Örebro i syfte att identifiera viktiga aspekter av gränsdragningsdilemman som lärare kan uppleva, samt vilka strategier de använder för att hanterat dem. Den andra delstudien bestod av observationsstudier av två läraradministrerade Facebookgrupper. Baserat på delresultaten utformades den tredje delstudien som utgörs av den nationella enkätstudien.

Rapporten är disponerad på följande sätt: Först presenteras en sammanfattning av de viktigaste resultaten och slutsatserna. Därefter följer en beskrivning av enkätstudiens genomförande och av lärarna som deltagit i studien. Huvuddelen av rapporten utgörs sedan av detaljerade resultatredovisningar utifrån studiens huvudfrågor om användningsfrekvens, tillgänglighet, riktlinjer och ansvar.

Slutsatser

Lärares elevkontakter på sociala medier: ett utbredd fenomen utan tydliga riktlinjer

De flesta högstadielärare i studien använder sociala medier, antingen privat eller i undervisningen (92 procent). Var tredje, 31 procent, anger att de använder sociala medier för elevkontakter. För att vara ett användande av medier, ursprungligen tänkta för privat bruk, framstår detta som en hög andel.

Nästan alla lärare i studien som använder sociala medier i undervisningssammanhang gör det för att sprida information. Flertalet använder dem även för att dela skoluppgifter eller material som finns på nätet samt för att boka möten med elever. Sociala medier används inte bara till undervisningsrelaterad kontakt med elever. En stor del av kommunikationen mellan lärare och elev på sociala medier består av småprat, skämt och inlägg om saker som händer i eller utanför skolan, det vill säga sociala medier används även för sociala syften. Att skapa en förtroendefull relation till eleverna är den främsta anledningen till att kommunicera med elever i sociala syften.

Facebook är det sociala medium som lärarna använder mest, både för undervisningssyften och för sociala syften.

Majoriteten av de svarande anser att de som lärare har någon form av ansvar för vad elever gör på sociala medier. Trots detta pekar resultaten på en avsaknad av direktiv och riktlinjer från huvudman och skola för hur lärare ska arbeta med sociala medier och hur de ska agera om det uppstår problem eller konflikter av något slag. Lärares användande av sociala medier för elevkontakter kan beskrivas som ett gräsrotsfenomen, där initiativet kommer från lärarna själva och där det i hög grad blir upp till dem själva att skapa strategier för sitt användande.

Skillnader mellan kvinnliga och manliga lärares användande av sociala medier för elevkontakter

Det finns ingen skillnad i benägenheten att använda sociala medier för elevkontakter beroende på huvudman eller vilket ämne läraren undervisar i. Inte heller har lärarens ålder någon större betydelse. Däremot använder de lärare som arbetar som förstelärare sociala medier i större utsträckning än de som inte arbetar som förstelärare. Tydligast skillnader i lärarnas sociala medieanvändning finner vi emellertid mellan kvinnliga och manliga lärare.

Förutom att kvinnorna generellt sett är mer benägna än männen att använda sociala medier för elevkontakter använder kvinnorna sociala medier för sociala syften i relation till eleverna i större utsträckning.

Mer än hälften av de svarande som använder sociala medier vid elevkontakt anger att de oftast är tillgängliga på sociala medier utanför elevernas skoltid. Jämfört med manliga lärare använder kvinnliga lärare oftare sociala medier för elevkontakter på morgonen före skolan och på kvällen efter skolan. Män håller sitt sociala medieanvändande för elevkontakter mer till skoltid. Det kan noteras att kvinnor och män anser sig vara lika tillgängliga för elever via sociala medier, men kvinnorna använder alltså sociala medier mer för elevkontakter. Vidare uppger sig fler kvinnliga än manliga lärare ta ansvar för vad eleverna gör på sociala medier. De använder också oftare privata kommunikationsverktyg, som mobiltelefon, för att kommunicera med elever.

Mot bakgrund av dessa resultat framträder bilden av kvinnliga lärare som, inte bara flitigare användare av sociala medier för elevkontakter, utan också som mer benägna att integrera arbetets och hemmets domäner. Forskning har visat att individer har olika preferenser vad gäller att integrera och separera arbetsliv och privatliv. De individer som inte gör tydliga gränsdragningar mellan dessa domäner utan låter dem föras samman, brukar kallas ”integrators”, medan motsatsen kallas ”segmentors”, det vill säga de som drar tydliga gränser mellan vad som är arbete och fritid (Nippert-

Eng 1996). Resultaten i vår studie kan förstås som att de kvinnliga lärarna har en större tendens att anamma en integrerande yrkesroll ("integrators") jämfört med de manliga.

Att såväl kvinnliga som manliga lärare knyter kontakter med elever på sociala medier kan tolkas som att omsorg om eleverna upplevs som en viktig del i lärarrollen, där en bra relation och interaktion med elever ses som förutsättningar för elevernas lärande och utveckling (Noddings 1992). De "integrerande" kvinnliga lärarna i studien kan emellertid anses gå längre utanför de egna ramarna för att upprätthålla elevrelationerna och vara mottaglig för elevernas behov. Denna "omsorgsetik", med dess fokus på omhändertagande och öppenhet för andras behov, har också traditionellt sett förknippats med "kvinnliga" värden och moraliska förpliktelser (Gilligan 1982).

Metod

Urval och bortfall

Populationen består av lärare med pedagogisk högskoleexamen som undervisar i årskurs 7-9 samt har en tjänsteomfattning om minst 40 procent. Urvalsramen grundar sig på data från Registret över pedagogisk personal (SCB 15 oktober 2014) som omfattade 21 334 personer. Urvalsramen stratifierades givet ålder (≤ 40 år, 41-50 år, ≥ 51 år) och kön, vilket innebär att sex strata bildades (se Tabell 1). Detta gjordes för att säkerställa att det fanns ett tillräckligt stort antal svarande kvinnor och män från respektive åldersgrupp eftersom dessa två bakgrundsfaktorer är av intresse för studien. Från urvalsramen drogs ett stratifierat obundet slumpmässigt urval. Urvalets storlek sattes till 4 000 personer. 2 008 av de 4 000 personer som ingick i urvalet besvarade enkäten. Svarsfrekvensen var således 50 procent.

Svarsfrekvensen är högre för kvinnor (52 procent) än för män (45 procent) och ökar med ålder, vilket är förväntat med tanke på resultaten från andra undersökningar (Vernersdotter 2016).

Tabell 1. Svartsfrekvens och antal svarande per stratum.

Stratum	Svartsfrekvens	Antal svarande	
Kvinnor	≤ 40 år	47%	304
	41-50 år	48%	318
	≥ 51 år	61%	393
Män	≤ 40 år	40%	251
	41-50 år	44%	271
	≥ 51 år	50%	309
Total	50%	2 008	

Av intresse för studien är att beakta eventuella skillnader mellan lärare från skolor med olika huvudman, det vill säga där skolan är kommunal eller enskild (fristående). Dessa uppgifter inhämtades från Registret över pedagogisk personal. De som har kommun eller stat som huvudman har något högre svartsfrekvens (50 procent) än de med enskild huvudman (44 procent). Båda kategorierna är dock väl representerade i materialet.

Viktigt för studien är också att få ett nationellt urval av lärare. Därför har uppgifter om lärarnas geografiska hemvist hämtats från Registret över pedagogisk personal i enlighet med Sveriges Kommuner och Landstings kommungrupindelning. I Tabell 2 åskådliggörs svartsfrekvensen bland lärare i städer och kommuner av olika storlek. Lärare från alla kommungrupper är väl representerade i materialet.

Tabell 2. Svarsfrekvens och antal svarande per kommungrupp.

Skolans kommun	Svarsfrekvens	Antal svarande
Storstäder	49%	256
Förortskommuner tillorstäder	47%	279
Större städer	48%	512
Förortskommuner till större städer	53%	66
Pendlingskommuner	56%	183
Turism- och besöksnäringkommuner	57%	63
Varuproducerande kommuner	53%	197
Glesbygdskommuner	49%	40
Kommuner i tätbefolkad region	49%	183
Kommuner i glesbefolkad region	44%	67

Enkät

Enkäten bestod av totalt 27 frågor. För att säkerställa att de svarande undervisade i årskurs 7-9 ställdes inledningsvis en kontrollfråga om detta.

I det medföljande missivet angavs syftet med enkäten, vilket var att få reda på hur lärare i årskurs 7-9 använder och vilken inställning de har till informations- och kommunikationsverktyg (IKT). Det framgick även att deltagandet i undersökningen var frivilligt.

Missivet inkluderade även information om hur uppgifterna skulle användas, bland annat att svaren kompletteras med uppgifter som SCB redan har (kön, ålder, antal år i yrket och skola). Missivet omfattade även information om vilket skydd den svarandes uppgifter har. Uppgifterna skyddas av sekretess enligt 24 kap. 8§ offentlighets- och sekretesslagen (2009:400). Regler för personuppgiftsbehandling finns även i personuppgiftslagen (1998:204) samt i lagen (2001:99) och förordningen (2001:100) om den officiella statistiken. Efter bearbetningen av svaren avidentifierade SCB uppgifterna. Ingen av de svarande kan därför identifieras i materialet.

SCB ansvarade för enkätutskicket och datainsamlingen. Fältperioden var mellan 6 oktober och 1 december 2015. Det första utskicket gjordes 6 oktober 2015. Två påminnelser skickades ut. Den första påminnelsen skickades ut 19 oktober 2015 och den andra 9 november 2015. Undersökningens fältperiod avslutades 1 december 2015. Första utskicket inkluderade endast information för att svara via webbenkät och vid de två påminnelserna skickades även en postal enkät ut. 63 procent svarade via webb och 37 procent via post. I Tabell 3 presenteras antal svarande efter det första utskicket (inför påminnelse 1), efter den första påminnelsen (inför påminnelse 2) och efter den andra påminnelsen.

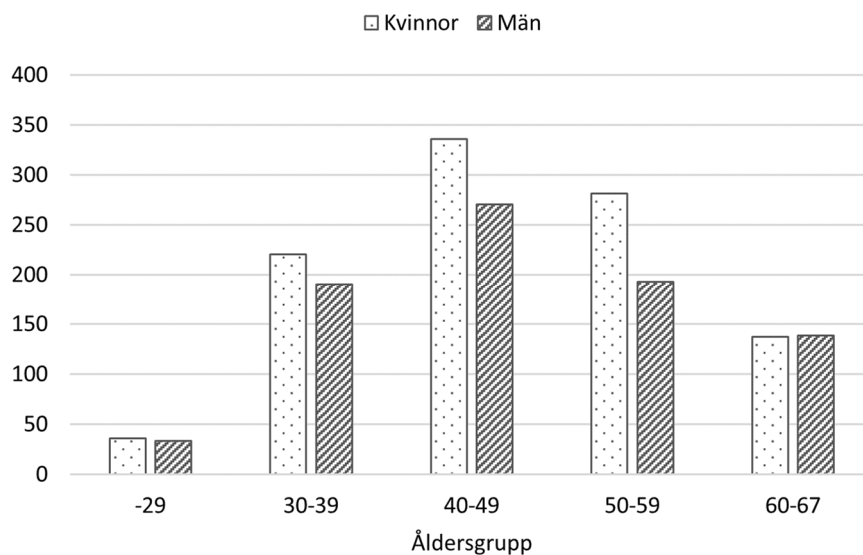
Tabell 3. Andel och antal svarande efter varje påminnelse.

	Andel	Antal
Inför påminnelse 1	43%	870
Inför påminnelse 2	41%	814
Efter påminnelse 2	16%	324
Totalt antal svar	100%	2 008

Deltagare

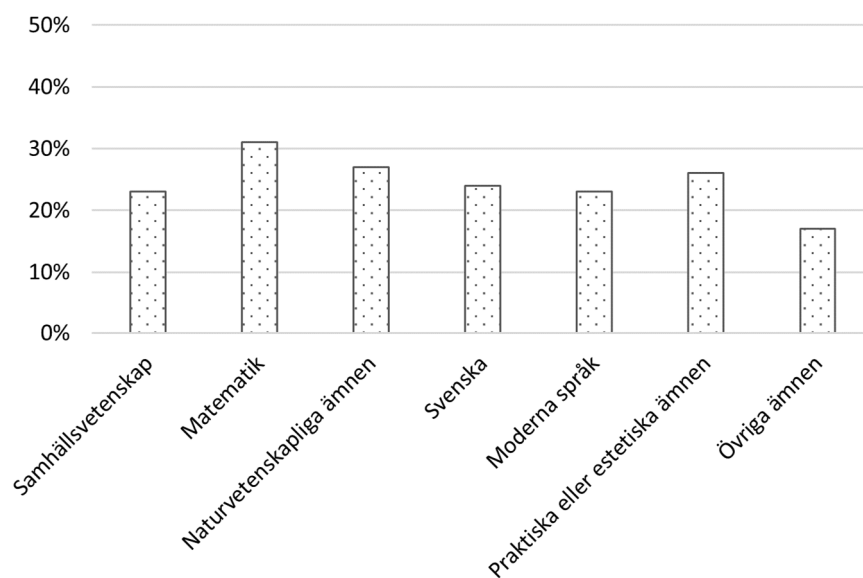
Totalt besvarade 2 008 personer enkäten. Av dessa är 1 834 personer mellan 23-67 år och undervisar på högstadiet. Gruppen omfattar fler kvinnor än män. Kvinnor utgör 55 procent. Majoriteten av de svarande, 33 procent, är mellan 40-49 år. 22 procent är mellan 30-39 år och 26 procent mellan 50-59 år. 15 procent är över 60 år och fyra procent är 29 år eller yngre. Se Figur 1 för kvinnors och mäns åldersfördelningar separat.

Figur 1. Antal kvinnor och män per åldersgrupp.

17 procent anger att de arbetar som förstelärare. Kommun/stat anges vara huvudman för 87 procent och fristående/enskild för 12 procent av lärarna. Det vanligaste huvudämnet att undervisa i är matematik. 31 procent av lärarna anger detta som sitt huvudämne. Därefter är naturvetenskapliga ämnen och praktiska eller estetiska ämnen de vanligaste huvudämnena. Alla ämnesområden är representerade i denna studie (se Figur 2).

Figur 2. Huvudsakliga ämnesområden som de svarande undervisar inom.

Resultat

Vilka lärare använder sociala medier mest?

I detta avsnitt redovisar vi lärarnas användning av sociala medier utifrån kön, ålder, huvudmannaskap och om de arbetar som förstelärare samt i vilket syfte lärarna använder sociala medier.

Enligt resultaten från undersökningen *Internetstatistik i Sverige* (Findahl & Davidsson 2015) är omfattningen av kvinnors och mäns användande av sociala medier relativt jämn, men kvinnor är genomgående mer frekventa besökare på sociala medier och mer aktiva skribenter än män. Till exempel använder 66 procent av kvinnorna och 62 procent av männen Facebook. Bland medelålders och äldre personer är Facebook det helt dominerande sociala mediet. Även om användandet av Facebook har minskat bland de unga (12-15 år) till förmån för alternativa bildbaserade medier, som Instagram, Snapchat och Kik, besöker trots allt nästan alla som är 15 år och äldre dagligen Facebook (Findahl & Davidsson 2015).

Nästan alla lärare som deltagit i vår undersökning anger att de använder någon form av sociala medier i sitt *privatliv*. Endast åtta procent använder inte sociala medier alls. De sociala medier som flest lärare anlitat är Youtube (76 procent) och Facebook (65 procent). Runt en tredjedel av de svarande anger att de använder Google+ eller Instagram. Nära en fjärdedel uppger att de läser eller själva skriver bloggar. Betydligt färre nyttjar Twitter, LinkedIn och Pinterest. Begagnandet ligger i linje med svenska folkets medievanor i stort, även om något färre i denna undersökning använder Instagram jämfört med andra studier (Findahl & Davidsson 2015).

Även gällande lärarnas användning av sociala medier i sitt *yrkesliv* är användningsfrekvensen omfattande. Så många som var tredje lärare – 31 procent (561 personer) – av de svarande anger att de anlitat sociala medier för att ha kontakt med elever.

Siffrorna stämmer överens med Skolverkets (2016a:80) undersökning om IT-användning och IT-kompetens i skolan som visar att 20 procent av lärarna i grundskolan och 40 procent av lärarna på gymnasiet använder sociala medier för att kommunicera med elever. Skolverket särredovisar inte andelarna för högstadielärare, men det är rimligt att anta att högstadiundervisningen och kommunikationen med högstadielever liknar gymnasieundervisningen och kommunikationen med gymnasieelever mer än undervisningen och kommunikationen i årskurs 1-6.

I vår studie anger kvinnliga lärare att de använder sociala medier vid kontakt med elever i större utsträckning än manliga lärare ($p = 0,001$) (se Tabell 4),¹ vilket är i linje med att kvinnor generellt sett använder sociala medier i större utsträckning än män (Findahl & Davidsson 2015).

Tabell 4. Antal kvinnor och män som använder sociala medier för elevkontakt.

Grupp	Antal	Andel	Total
Kvinnor	340	34%	1 010
Män	216	26%	824
Samtliga	556	30%	1 834

Tidigare år har Skolverket (2013) observerat skillnader i datortäthet och satsningar på IT-utrustning mellan kommunala och fristående skolor. Fristående skolor hade tidigare fler och nyare datorer per lärare och elev. Detta skulle kunna medföra att lärare på fristående skolor blir mer benägna att inte bara använda datorer och IT-utrustning utan även sociala medier i sin undervisning. Skillnaderna mellan fristående och kommunala skolors utrustning hade nästintill försvunnit enligt Skolverkets (2016a) senaste undersökning av IT-användning i skolan. I vår studie kan vi inte heller observera någon signifikant skillnad mellan huvudman och lärarnas benägenhet att använda sociala medier för

¹ Om inget annat anges har vi använt chi-två test för att undersöka skillnader mellan grupperna.

elevkontakt (se Tabell 5). Sociala medier används ungefär lika mycket bland de svarande i kommunala och fristående skolor.

Tabell 5. Antal lärare som använder sociala medier för elevkontakt per huvudman.

Huvudman	Antal	Andel	Total
Kommun/stat	490	31%	1 591
Fristående/enskild	61	27%	228
Samtliga	555	31%	1 819

Förstelärarreformen infördes 2013 och regleras i Skollagen (2010:800) och Förordning (2013:70) om statsbidrag till skolhuvudmän som inrättar karriärsteg för lärare. Arbetsuppgifterna är ofta knutna till ett särskilt undervisningsämne i kombination med olika utvecklingsuppdrag som kollegialt lärande, språkutveckling, utveckling av IKT, arbetslagsutveckling eller insatser inom systematiskt kvalitetsarbete (Skolverket 2015). I forskningsprojektets första delstudie framkom i intervjuer att förstelärarna ofta var drivande i arbetet med att använda IKT och sociala medier i undervisningssammanhang. Enkätresultatet visar också att de som arbetar som förstelärare är mer benägna att använda sociala medier vid kontakt med elever ($p = 0,009$, se Tabell 6).

Tabell 6. Antal förstelärare som använder sociala medier för elevkontakt.

Grupp	Antal	Andel	Total
Förstelärare	111	37%	303
Inte förstelärare	440	29%	1 498
Samtliga	551	31%	1 801

Det finns inga skillnader i användandet av sociala medier beroende på åldersgrupp, utan sociala medier används av lärare i alla åldrar. Det verkar inte heller finnas några skillnader i ålder mellan de som anlitar sociala medier för elevkontakt och inte.² Medelåldern är 46,7 år för de som använder sociala medier och 47,1 år för de som inte nyttjar sociala medier för elevkontakt (se Tabell 7).

Tabell 7. Antal lärare som använder sociala medier för elevkontakt per åldersgrupp.

Åldersgrupp	Antal	Andel	Total
≤ 30 år	23	25%	93
31-40 år	157	34%	459
41-50 år	174	30%	588
51-60 år	125	27%	460
> 60 år	77	33%	234
Samtliga	556	30%	1 834

Det finns inte någon skillnad i benägenhet att använda sociala medier beroende på vilket ämne som de svarande undervisar i, förutom att de som undervisar inom naturvetenskapliga ämnen är mindre benägna att använda sociala medier ($p = 0,02$).

Sociala medier används inte bara till undervisningsrelaterad kontakt med elever. En stor del av kommunikationen mellan lärare och elev på sociala medier består av småprat, skämt och inlägg om saker som händer i eller utanför skolan. I denna studie undersöker vi om det finns skillnader i om lärare använder sociala medier i ”undervisningssammanhang” eller för ”sociala syften” vid elevkontakt.

Med ”undervisningssammanhang” avser vi göromål som på olika sätt är kopplade till själva undervisningen. Nästan alla lärare som använder sociala medier i undervisningssammanhang uppger

² $t(1\ 832) = -0,70, p = 0,49$.

att syftet är att sprida information (92 procent). Mer än hälften (60 procent) anger att sociala medier används för att dela skoluppgifter med mera och för att boka möten. Att nyttja sociala medier för att dela material som finns på nätet är också mycket vanligt (cirka 53 procent).

Med ”sociala syften” avser vi göromål som på olika sätt är kopplade till att skapa och underhålla sociala relationer till elever. Av de svarande som använder sociala medier med sociala syften anger flest att det är för att skapa en förtroendefull relation till eleverna (50 procent). Andra anledningar är: ”visa att jag bryr mig” (38 procent), ”vara en närvarande vuxen på nätet” (27 procent) och ”ha koll på vad de gör” (11 procent).

Totalt anger 31 procent (559 personer) av lärarna att de använder sociala medier i någon form av undervisningssammanhang och 28 procent (516 personer) för något elevrelaterat socialt syfte. Lärarna använder alltså sociala medier i undervisningssammanhang och för sociala syften ungefär lika mycket.

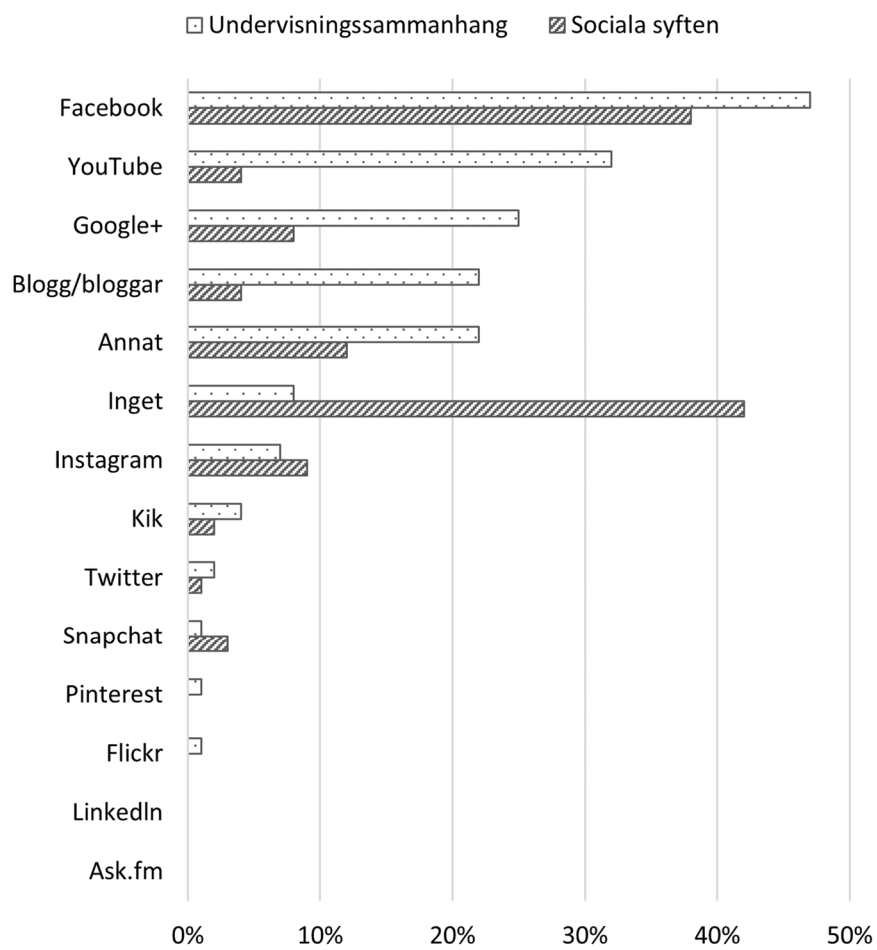
Förutom att kvinnliga lärare generellt sett är mer benägna än manliga lärare att använda sociala medier för elevkontakter, anlitar kvinnliga lärare sociala medier för elevrelaterade sociala syften i större utsträckning ($p = 0,02$). Manliga lärare är alltså mindre benägna att begagna sociala medier för elevrelaterade sociala syften. Fler män (65 procent) anger att de aldrig använder sociala medier för elevrelaterade sociala syften än kvinnor (55 procent).

Facebook är vanligast att använda vid elevkontakt i undervisningssammanhang. Härefter kommer YouTube med nära en tredjedel. Medan Facebook anlitas för både undervisningssyften och sociala syften, används YouTube sällan för sociala syften. Detta är inte särskilt förvånande då YouTube främst är en videokanal och inte ett samtalsrum. Likadant är det för begagnandet av Google+ och bloggar. De är vanliga sociala medier för elevkontakt i undervisningssammanhang, men mindre för sociala syften (se Figur 3). Tvärtom är det för Instagram och Snapchat, som lärarna oftare nyttjar för sociala syften än i undervisningssammanhang. I användandet av sociala medier framstår alltså Facebook som den vanligaste mötesplatsen för lärare och elever. Det är där som undervisningsmaterial delas och diskuteras och som elever och lärare kommunicerar om saker som händer i och utanför skolan.

Sammanfattningsvis använder kvinnor sociala medier för elevkontakt i större utsträckning än män. Även de som arbetar som förstelärare anlitar sociala medier för elevkontakter oftare än de som inte arbetar som förstelärare. Vidare är de som begagnar sociala medier vid kontakt med elever mer benägna att använda fler olika sociala medier, både privat och i arbetet.³ Det finns ingen skillnad i användande av sociala medier för elevkontakter beroende på huvudman, ålder eller vilket ämne man undervisar i. Kvinnor och förstelärare är alltså två grupper som framträder starkast vad gäller anlitage av sociala medier för elevkontakter.

³ De som använder sociala medier vid elevkontakt anger i genomsnitt att de använder fler sociala medier privat eller i jobbet ($M = 3,6$) än de som inte använder sociala medier vid elevkontakt ($M = 2,6$), $t(1\ 832) = 11,31$, $p < 0,001$. De sociala medier som frågan omfattar återfinns i Figur 3.

Figur 3. Vilken/vilka av följande sociala medier använder du vid kontakt med elever i undervisningssammanhang/sociala syften?

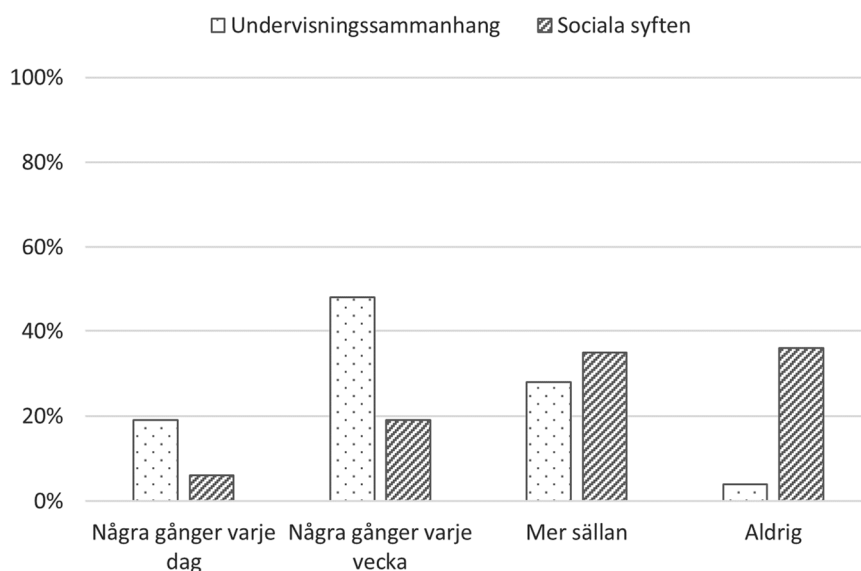

Hur tillgängliga är lärare via sociala medier?

Läraryrket har alltid präglats av en viss flexibilitet och tillgänglighet utanför skolbyggnaden, bland annat i kontakt med elever och vårdnadshavare eller arbete hemma med att förbereda lektioner och examinationer. Samtidigt öppnar lärarnas användning av sociala medier upp för en ökad tillgänglighet och förändrad kommunikation med elever (Persson & Thunman 2016). Resultat från projektets första delstudie indikerar att sociala medier inte enbart blir ytterligare en kommunikationskanal som läggs till raden av övriga (post, telefon, mejl, videosamtal med mera). Lärares användning av sociala medier har också styrt om kommunikationen från andra kanaler. I flera intervjuer framkommer att lärarna knappt pratade i telefon längre (med elever och vårdnadshavare), utan kommunikationen skedde främst i skolan eller via digitala verktyg som mejl, sms och sociala medier. I detta avsnitt tittar vi närmare på hur tillgängliga lärare är på sociala medier för elever.

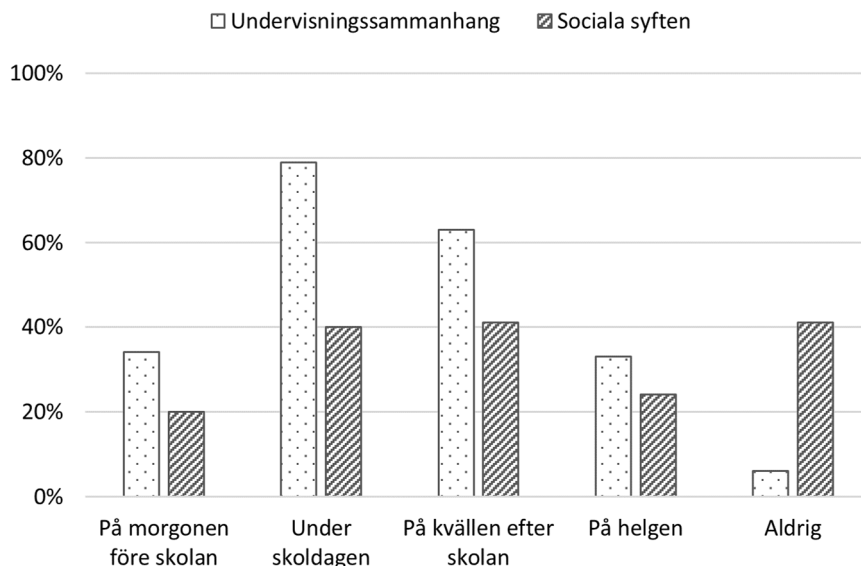
Lärarna använder regelbundet sociala medier för att kommunicera med elever. Var femte lärare använder sociala medier varje dag i kontakt med elever och ungefär hälften gör det några gånger varje vecka. Det innebär att ungefär två tredjedelar av de som använder sociala medier vid elevkontakt använder dem flera gånger varje vecka eller ännu oftare (se Figur 4). Resterande lärare använder sociala medier mer sällan. Användningen är främst undervisningsrelaterad.

Figur 4. Hur ofta använder du sociala medier vid kontakt med elever i undervisningssammanhang/sociala syften?

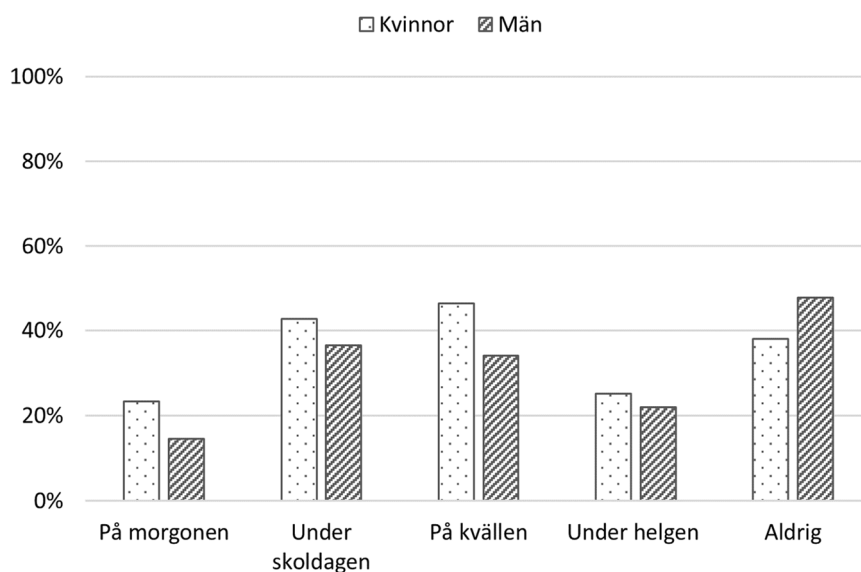
Vanligast är att sociala medier används i kontakt med elever under skoldagen och på kvällen efter skolan, men de används även på morgonen före skolan och på helgen. Främst är användningen av sociala medier undervisningsrelaterad men en stor del utgörs också av en social närvaro och kommunikation med eleverna ("sociala syften") (se Figur 5).

Figur 5. När använder du sociala medier vid elevkontakter i undervisningssammanhang/sociala syften?

Det finns inga skillnader mellan kvinnliga och manliga lärare i hur benägna de är att använda sociala medier vid olika tillfällen i undervisningssammanhang. Däremot anlitat kvinnor oftare sociala medier för elevrelaterade sociala syften, eftersom män i större utsträckning än kvinnor anger att de aldrig använder sociala medier för sociala syften ($p < 0,005$, se Figur 6). Det finns ingen signifikant skillnad mellan kvinnors och mäns nyttjande av sociala medier för sociala syften under skoldagen eller på helgen. Kvinnorna är däremot mer benägna än männen att använda sociala medier för elevrelaterade sociala syften på morgonen före skolan och på kvällen efter skolan.

Figur 6. Tillfällen då lärare anger att de använder sociala medier för elevrelaterade sociala syften, per kön.

Vi har nu redogjort för lärarnas uppskattning av sin faktiska användning av sociala medier för elevkontakter. Vi tittar nu närmare på hur tillgängliga för eleverna lärarna upplever sig vara (se Tabell 8). De flesta av de svarande som använder sociala medier vid elevkontakt anger att de för det

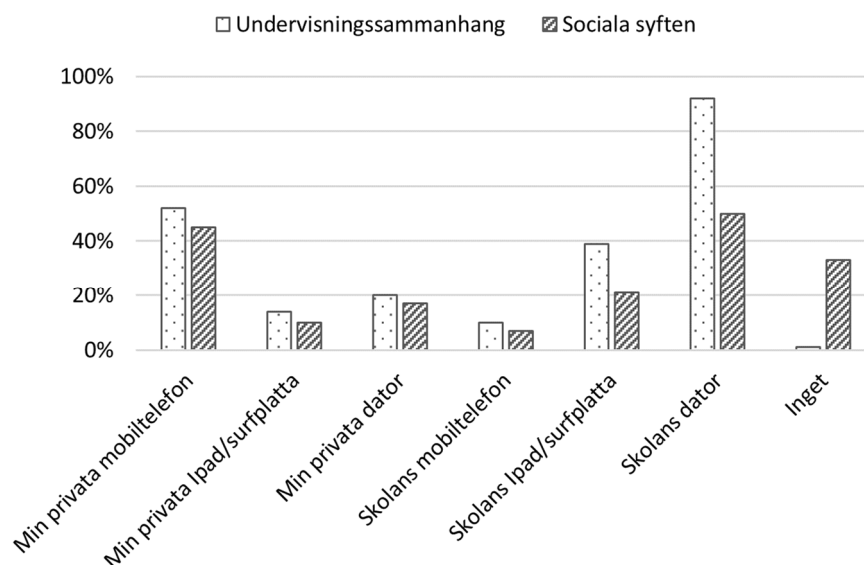
mesta är tillgängliga för elever på sociala medier utanför elevernas skoltid (44 procent). Nio procent uppger att de alltid är tillgängliga för elever på sociala medier. En dryg femtedel svarar att de aldrig är tillgängliga för elever utanför elevernas skoltid och ungefär lika många anger att de endast är tillgängliga vid särskilda tillfällen. Något färre, 44 procent, uppger att de mer sällan eller aldrig är tillgängliga för elever utanför skoltid. Det innebär att mer än hälften svarar att de oftast är tillgängliga på sociala medier utanför elevernas skoltid. Det finns inga skillnader i hur tillgängliga de svarande anger att de är på sociala medier utanför elevernas skoltid beroende på kön, huvudman eller ålder. Kvinnor och män anser sig alltså vara lika tillgängliga för elever via sociala medier trots att kvinnorna använder sociala medier mer.

Tabell 8. Hur tillgänglig är du på sociala medier för elever utanför elevernas skoltid?

	Antal	Andel
Jag är aldrig tillgänglig för elever utanför elevernas skoltid.	118	21%
Jag är tillgänglig för elever vid särskilda tillfällen, så som inför större prov.	125	23%
Jag är för det mesta tillgänglig för elever.	246	44%
Jag är alltid tillgänglig för elever.	52	9%

Enkäten innehöll också en fråga om vilka IT-verktyg läraren använder för kontakt med elever på sociala medier. Den absoluta majoriteten (92 procent) svarar att de begagnar skolans dator vid kontakt med elever i undervisningssammanhang (se Figur 7). Drygt hälften anger att de använder sin privata mobiltelefon för undervisningsrelaterade kontakter. Därefter är skolans Ipad eller surfplatta det vanligaste verktyget (39 procent) för undervisningsrelaterade kontakter. En femtedel uppger att de nyttjar sin privata dator för undervisningsrelaterade kontakter. När det gäller sociala syften svarar hälften att de använder skolans dator vid elevkontakt. Nästan lika många (45 procent) anger att de använder sin privata mobiltelefon för elevkontakter i sociala syften.

Figur 7. Vilka av följande verktyg använder du vid kontakt med elever i undervisningssammanhang/sociala syften?

En jämförelse mellan kvinnors och mäns användande av kommunikationsverktyg visar att kvinnliga lärare är mer benägna att använda sin privata mobiltelefon ($p = 0,01$). Hälften – 50 procent – av kvinnorna svarar att de använder sin privata mobil för elevkontakter i sociala syften, medan 38 procent av männen svarar detsamma.

Två tredjedelar av lärarna som använder sociala medier vid elevkontakt säger sig inte uppleva förväntningar från elever på att vara tillgänglig på sociala medier. Nästan var tredje (29 procent) lärare erfar däremot förväntningar från elever på att vara tillgänglig på sociala medier. 12 procent upplever att det finns förväntningar på tillgänglighet från vårdnadshavare. 8 procent vardera erfar att det finns förväntningar från kollegor eller skolledning på tillgänglighet.

Frågan om tillgänglighet uppges vara den främsta orsaken till att lärarna väljer bort sociala medier för elevkontakter (se Tabell 9). Utöver att man inte vill vara tillgänglig anger mer än hälften av de svarande som inte använder sociala medier för elevkontakter att deras undervisning inte kräver kontakt med elever via sociala medier. Något färre än hälften av dessa svarar att de inte vill ha informell kontakt med elever och drygt en tredjedel av dem att de inte vill få insyn i elevernas privatliv.

Tabell 9. Av vilken eller vilka anledningar använder du inte sociala medier vid kontakt med elever? (Andelarna är beräknade givet antalet som inte använder sociala medier vid elevkontakt.)

Anledning	Antal	Andel
Jag vill inte vara tillgänglig privat på det sätt som sociala medier öppnar upp för	890	71%
Min undervisning kräver inte kontakt med elever via sociala medier	658	52%
Jag vill inte ha informell kontakt med mina elever	592	47%
Jag vill inte få insyn i elevernas privatliv	450	36%
Jag använder inte sociala medier, varken privat eller i jobbet	245	20%
Annan anledning	152	12%
De sociala medier som skulle kunna vara relevanta i undervisningen används inte av mina elever	37	3%
Skolan har förbjudit kontakt med elever via sociala medier	25	2%

Kvinnor är mer benägna än män att uppges att de inte använder sociala medier vid elevkontakt för att de inte vill vara tillgängliga privat för elever på det sätt som sociala medier öppnar upp för ($p = 0,03$). Andelen som inte vill vara tillgängliga privat är 74 procent för kvinnor och 68 procent för män. Det är alltså främst kvinnor som anger att de är mest tillgängliga för elever på sociala medier och som samtidigt svarar att tillgänglighetsfrågan är den främsta anledningen till att de väljer bort sociala medier.

Vidare finns en skillnad mellan åldersgrupper bland de som väljer bort sociala medier. De över 51 år anger oftare än de yngre grupperna att de inte använder sociala medier, varken privat eller i jobbet ($p < 0,001$, se Tabell 10). De upp till 40 år är däremot mer benägna att vara tillgängliga privat för elever på det sätt som sociala medier öppnar upp för.

Tabell 10. Antal/andel personer per åldersgrupp som anger att de inte använder sociala medier, varken privat eller i jobbet.

Åldersgrupp	Antal	Andel	Total
≤ 30 år	7	10%	69
31-40 år	25	9%	292
41-50 år	73	18%	410
51-60 år	87	26%	329
> 60 år	53	35%	150
Samtliga	245	20%	1 250

Sammanfattningsvis kan vi konstatera att en relativt stor del av lärarna som använder sociala medier för elevkontakter har kontakt med elever via dessa medier varje vecka, särskilt i undervisningssammanhang. De flesta tar sociala medier i anspråk under skoldagen eller på kvällen.

Jämfört med manliga lärare anlitar kvinnliga lärare oftare sociala medier för elevkontakter, speciellt för sociala syften. Kvinnor är också mer benägna än män att använda sina privata kommunikationsverktyg, som mobiltelefon, för att kommunicera med elever.

Mer än hälften av de svarande som använder sociala medier för elevkontakter anger att de oftast är tillgängliga på sociala medier utanför elevernas skoltid. Något färre, 44 procent, uppger att de mer sällan eller aldrig är tillgängliga för elever på sociala medier utanför elevernas skoltid. Samtidigt är möjligheten att vara tillgänglig privat som sociala medier öppnar upp för en framträdande anledning till att lärare väljer bort att ha kontakt med elever på detta slags arenor.

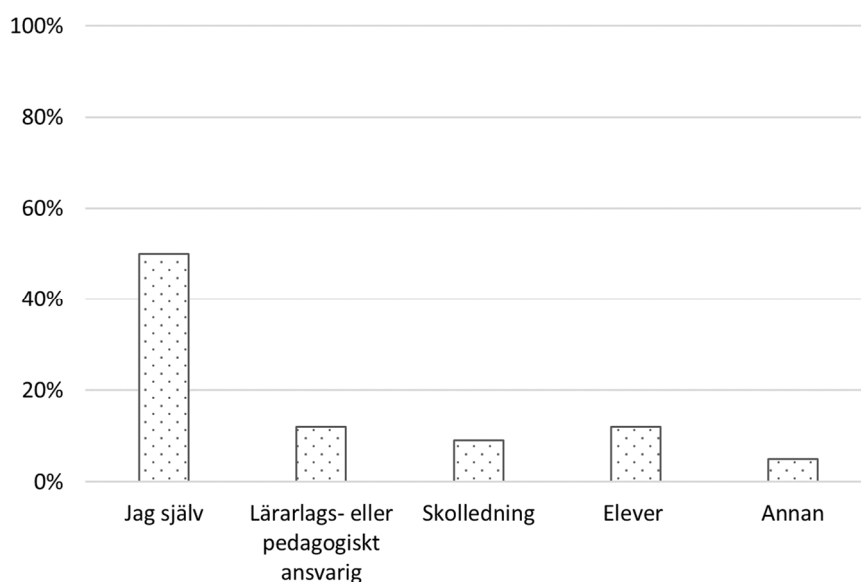
Har lärare ansvar för elever på sociala medier?

Enligt den svenska läroplanen (Skolverket 2016b) har lärare ansvar för sina elevers kunskapskrav men även för deras välbefinnande. I läroplanen framgår att skolan ska främja förståelse för andra människor och förmåga till inlevelse. Omsorg om den enskildes välbefinnande och utveckling ska präglade verksamheten. Lärares användning av sociala medier för elevkontakter öppnar upp för betydligt mer information om och insyn i elevers privatliv än tidigare. Det skapar nya frågor kring var gränsen ska dras för lärarnas omsorg om elevers välbefinnande. Lärarnas yrkesetiska råd (www.laarestrykesetik.se) menar att man som lärare måste använda samma etiska ställningstaganden som man gör om det som sker utanför nätmiljön. Vad läraren skulle reagerat på och agerat utifrån i det verkliga livet kräver handling även när läraren stöter på det i ett socialt medium. Utgångspunkten för rådets ställningstagande är yrkesetikens skrivning att lärare i sin yrkesutövning förbinder sig att upprätthålla förtroendefulla relationer med eleverna och med deras vårdnadshavare; att alltid bemöta eleverna med respekt för deras person och skydda varje individ mot skada, kränkning och trakasserier samt påtala och engagera sig mot sådana utvecklingstendenser och handlingar i skola och samhälle som kan skada eleverna. Det är en god princip som rådet utgår från. Frågan är emellertid hur mycket ansvar som är rimligt att ålägga lärare för vad elever gör på sociala medier, inte minst med tanke på den radikalt ökade insynen i elevers privatliv, och hur lärarna själva upplever sitt ansvar (Edling & Frelin 2013).

Enkäten innehåller frågor om detta. Vi inleder med att redovisa svaren på vem som tagit initiativet till användningen av sociala medier för elevkontakter och huruvida det enligt lärarna finns något ålagt ansvar i form av organisatoriska riktlinjer och resurser på skolorna.

Hälften av de svarande anger att de själva har tagit initiativ till sitt användande av sociala medier vid elevkontakter. 12 procent uppger att det är lärarlags- eller pedagogiskt ansvarig som har tagit initiativet. 12 procent svarar att det är eleverna som tagit initiativet. Nio procent anger att det är skollärdningen och fem procent att det är någon annan (se Figur 8).

Figur 8. Vem har tagit initiativ till ditt användande av sociala medier vid elevkontakter?

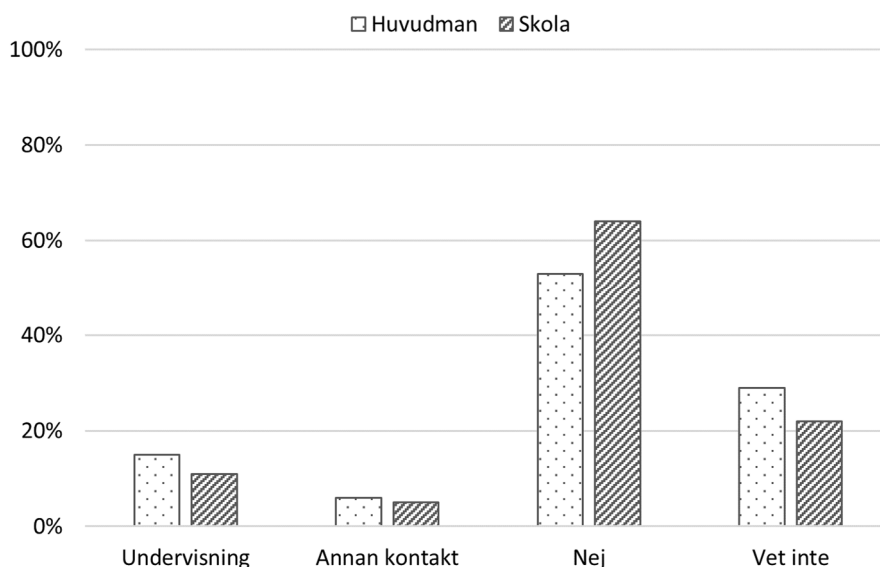

Organisatoriska riktlinjer är viktiga instrument för att säkerställa att lärarna får stöd från skollärdningen att använda digitala verktyg och sociala medier i sitt yrke på ett konstruktivt sätt. Policies är också viktiga för att klargöra ansvar vid eventuella sociala medierelaterade konflikter mellan till exempel lärare och elev. I Skolverkets (2016a:54) undersökning anges att 60 procent av grundskolorna har en IT-plan och att det vanligaste är att IT-planen innehåller en beskrivning av hur IT (digitala verktyg, lärplattformar och teknisk utrustning) ska integreras i undervisningen och kan utgöra pedagogiska verktyg. Vissa skolors IT-planer innehåller även redogörelser för hur skolan ska

arbeta för att främja etik på internet samt hur lärarna ska erbjudas kompetensutveckling. Vidare uppger Skolverket (2016a:57) att 66 procent av lärarna i undersökningen upplever att de inte har tillräcklig tillgång till pedagogiskt IT-stöd, det vill säga det stöd lärare kan behöva för att använda och integrera IT i undervisningen.

Enligt de svarande i vår undersökning finns det överlag inga riktlinjer för lärares användning av sociala medier för elevkontakter, varken från huvudman eller skola (se Figur 9). Drygt 50 procent anger att det inte finns riktlinjer från huvudmannen för hur lärare bör använda sociala medier vid elevkontakter och 29 procent att de inte vet om det finns riktlinjer. 15 procent uppger att det finns riktlinjer från huvudmannen för sociala medier i undervisningssammanhang och sex procent att det finns riktlinjer för kontakt som inte är kopplad till undervisningen.

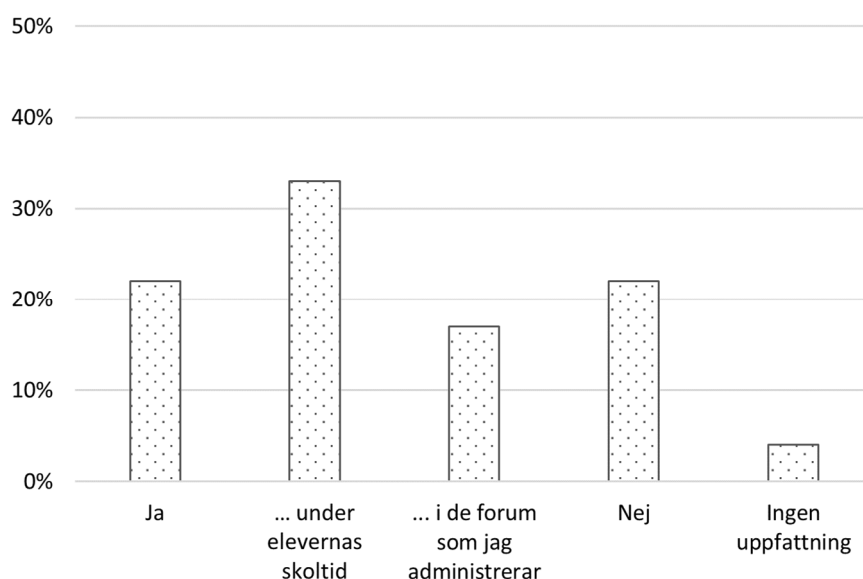
Figur 9. Finns det riktlinjer från skolan eller huvudmannen för lärares användning av sociala medier i kontakten med elever?

När det gäller huruvida skolan har utarbetat egna riktlinjer för lärares elevkontakter på sociala medier anger 11 procent att det finns riktlinjer för undervisningssammanhang och fem procent att riktlinjer finns för kontakt som inte är kopplad till undervisning ("sociala syften"). De flesta, 64 procent, uppger att skolan inte har några riktlinjer för lärares användning av sociala medier för elevkontakter. 22 procent svarar att de inte vet om det finns några sådana riktlinjer.

Vilket ansvar upplever sig då lärare ha för elever på sociala medier? I en social kontext (Bauman 1995), som de sociala medierna utgör, kan ansvar betyda att man har ansvar antingen tillsammans *med* någon eller *för* någon (Edlin & Frelin 2013). De flesta svarande, 88 procent, anger att de har diskuterat *med* sina elever hur man bör bete sig mot andra på nätet. Det är därmed få lärare som uppger att de inte har fört detta slags diskussion med eleverna (sju procent) eller att de inte har det men skulle vilja (fem procent). Vidare tycker majoriteten att lärare har någon form av ansvar *för* vad elever gör på sociala medier (72 procent). 22 procent anser inte att lärare har något ansvar för vad elever gör på sociala medier. Om vi ser till varje svarsalternativ var för sig svarar flest att man som lärare har ansvar för eleverna på sociala medier men uteslutande under elevernas skoltid (33 procent; se Figur 10).

Figur 10. Anser du att lärare har ett ansvar för vad elever gör på sociala medier?

De lärare som svarar ”Ja”, det vill säga som bedömer att de har ansvar för vad eleverna gör på sociala medier, är också de som använder sociala medier för elevkontakter i störst utsträckning (se Tabell 11). Även de som uppger att lärare har ansvar bara i de forum som de själva administrerar är mer benägna att anlita sociala medier. Lärare som inte anser att man har något ansvar använder däremot mer sällan sociala medier.

Tabell 11. Relationen mellan huruvida den svarande använder sociala medier vid elevkontakt och om man anser att man har ett ansvar för vad elever gör på sociala medier. Antalen och andelarna representerar hur många lärare som använder sociala medier vid elevkontakt givet vilket ansvar de anser att lärare har.

Ansvar för vad elever gör?	Antal	Andel	Total
Ja	151	38%	397
Bara under elevernas skoltid	190	31%	604
Bara i de forum jag administrerar	110	35%	314
Nej	80	20%	402
Ingen uppfattning	15	21%	73
Samtliga	546	31%	1 790

Det finns inga skillnader i uppfattningar om ansvar för vad elever gör på sociala medier beroende på skola eller huvudman. Däremot finns skillnader mellan kvinnliga och manliga lärares uppfattningar om vilket ansvar lärare har för vad elever gör på sociala medier ($p = 0,02$, se Tabell 12). Fler kvinnor än män anser att lärare har ett ansvar för vad elever gör på sociala medier under elevernas skoltid och i de forum som man själv administrerar. Det är även färre kvinnor än män som menar att lärare inte har något ansvar.

Tabell 12. Kvinnliga och manliga lärares uppfattningar om vilket ansvar lärare har för vad elever gör på sociala medier.

Ansvar för vad elever gör?	Kvinnor	Män	Total
Ja	56%	44%	399
Bara under elevernas skoltid	57%	43%	607
Bara i de forum jag administrerar	59%	41%	315
Nej	48%	52%	403
Ingen uppfattning	57%	43%	74
Samtliga	55%	45%	1 798

Det finns vissa skillnader i uppfattningar om ansvar för vad elever gör på sociala medier mellan olika åldersgrupper ($p < 0,001$, se Tabell 13). Det är vanligare bland de äldre åldersgrupperna att anse att man har ett begränsat ansvar eller inget ansvar för vad elever gör på sociala medier. Främst lärare mellan 31-40 år bedömer det som att lärare har någon form av ansvar för vad elever gör på sociala medier.

Tabell 13. Uppfattningar om vilket ansvar lärare har för vad elever gör på sociala medier per åldersgrupp. Andelarna representerar svarsfördelningen inom varje åldersgrupp.

Ansvar för vad elever gör?	≤ 30 år	31-40 år	41-50 år	51-60 år	> 60 år	Total
Ja	22%	23%	24%	22%	25%	399
Bara under elevernas skoltid	20%	34%	35%	36%	44%	607
Bara i de forum jag administrerar	31%	24%	19%	15%	7%	315
Nej	27%	19%	23%	28%	24%	403
Total	90	438	553	427	216	1 724

Sammanfattningsvis kan vi konstatera att majoriteten av de svarande anser att lärare har någon form av ansvar för vad elever gör på sociala medier. Kvinnliga lärare och yngre lärare är mest benägna att tillskriva läraren detta ansvar. Ansvar och användningsfrekvens hänger ihop, det vill säga det är de lärare som använder sociala medier i störst utsträckning som också känner störst ansvar för vad elever gör i dessa medier. Samtidigt har det framgått att det enligt lärarna knappast finns några riktlinjer för att använda sociala medier för elevkontakter, varken från huvudman eller skola. Förmodligen hänger detta samman med att det vanligen är lärarna själva eller deras kollegor som initierat användandet av sociala medier för elevkontakter.

Referenser

- Bauman (1995). *Life in fragments: essays in postmodern morality*. Oxford: Blackwell.
- Edling & Frelin (2013). Doing good? Interpreting teachers' given and felt responsibilities for pupils' well-being in an age of measurement. *Teachers and Teaching*, 19, 4:419-432.
- European Schoolnet (2013). *Survey of schools: ICT in education. Benchmarking access, use and attitudes to technology in Europe's schools*. Final Study Report.
- Findahl & Davidsson (2015). *Svenskarna och internet 2015*. Stockholm: .SE (Stiftelsen för internetinfrastruktur).
- Fox & Bird (2015). The challenge to professionals of using social media: teachers in England negotiating personal-professional identities. *Education and Information Technologies*. DOI 10.1007/s10639-015-9442-0.
- Gilligan (1982). *In a different voice: psychological theory and women's development*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Lärarnas Riksförbund (2013). *IT i undervisningen – om lärares syften, användande och hinder*. Stockholm 2013.
- Lärarnas yrkesetiska råd (<http://www.laraesyretik.se>).
- Nippert-Eng (1996). *Home and work: negotiating boundaries through everyday life*. Chicago: University Chicago Press.
- Noddings (1992). *The challenge to care in schools*. New York: Teachers College Press.
- Persson & Thunman (2016). Boundary practices and social media: the case of teachers' use of Facebook to communicate with pupils. *IT Human*, 13, 2.
- Skolinspektionen (2012). *Satsningarna på IT används inte i skolornas undervisning. Vad visade Skolinspektionens granskning?*
- Skollagen (2010:800). 2 kap. 22 §, Målsättningsstadgande för karriärsteg.
- Skolverket (2013). *IT-användning och IT-kompetens i skolan*.
- Skolverket (2015). *Vad gör försteläraren?*
- Skolverket (2016a). *IT-användning och IT-kompetens i skolan. Skolverkets IT-uppföljning 2015*.
- Skolverket (2016b). *Läroplan för grundskola, förskolan och fritidshemmet 2011 (reviderad 2016)*.
- SOU (2014:13). *En digital agenda i människans tjänst – en ljusnande framtid kan bli vår*. Delbetänkande av Digitaliseringskommissionen. Stockholm: Fritzes.
- Thunman & Persson (2016). Ethical dilemmas on social media: Swedish secondary teachers' boundary management on Facebook. Inskickad till *Teacher Development* i augusti 2016.
- Vernersdotter (2016). Den nationella SOM-undersökningen 2015, i Ohlsson, Oscarsson & Solevid (red.) *Ekvilibrum*. Göteborgs universitet: SOM-institutet.
- Warnick, Bitters, Falk & Kim (2016). Social media use and teacher ethics. *Educational Policy*, 30, 5:771-795.